

Dorota Maśniak

Wpływ Rekomendacji KNF na ustalanie przez ubezpieczycieli wysokości zadośćuczynienia z tytułu szkody komunikacyjnej

Z dniem 1 stycznia 2017 r. zakłady ubezpieczeń stanęły przed wyzwaniem stosowania *Rekomendacji dotyczących procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej z umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*. W założeniu Komisji Nadzoru Finansowego stanowić one mają uzupełnienie przyjętych 16 grudnia 2014 r. *Wytycznych dotyczących likwidacji szkód z ubezpieczeń komunikacyjnych*. Zbadanie potencjalnego wpływu na praktykę ubezpieczeniową przedmiotowych rekomendacji organu nadzoru wymagało przeprowadzenia badań dotyczących ich charakteru prawnego. Wypadki drogowe i ich konsekwencje uznawane są za problemy społeczne o bardzo dużej wadze. Stąd pytania dotyczące odrębnego regulowania tej materii z punktu widzenia konstytucyjnego. Posiłkując się rozwiązaniami przyjętymi w innych państwach europejskich Autorka przedstawiła rekomendacje KNF jako jeden ze sposobów ingerencji państwa w stosunki ubezpieczeniowe.

Słowa kluczowe: rekomendacje KNF, zadośćuczynienie, szkoda komunikacyjna, ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.

1. Wprowadzenie

Zgodnie z oczekiwaniami Komisji Nadzoru Finansowego standardy wskazane w *Rekomendacji dotyczącej procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej z umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych* powinny zostać wdrożone przez podmioty nadzorowane do dnia 31 grudnia 2016 r. Odpowiedź na pytanie, jaki wpływ będzie miało wdrożenie Rekomendacji, wymaga analizy zagadnień publicznoprawnych – z uwagi na twórcę Rekomendacji i charakter realizowanych przez niego zadań oraz prywatnoprawnych – ze względu na materię ściśle związaną z cywilnoprawną odpowiedzialnością odszkodowawczą.

Mając na uwadze złożoność badanej problematyki i kierując się ograniczonymi ramami artykułu analiza ograniczona została do rekomendacji dotyczących zagadnień natury materialnoprawnej, za jaką uznać należy ustalanie wysokości zadośćuczynienia przez ubezpieczycieli, które – zdaniem Autorki – budzić mogą największe kontrowersje.

2. Charakter prawny rekomendacji KNF

W myśl art. 365 ust. 1 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej¹ organ nadzoru może wydawać rekomendacje skierowane do zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji „w zakresie niezbędnym do realizacji wytycznych i zaleceń EIOPA” (European Insurance and Occupational Authority). Wytyczne EIOPA wskazane zostały jako uzasadnienie wzmocnienia kompetencji KNF w stosunku do ubezpieczycieli i wprowadzenia wyraźnej legitymacji do oddziaływania w ten sposób na rynek. Wzorem dla przyjętego rozwiązania był obowiązujący od lat przepis art. 137 prawa bankowego².

Wytyczne jako instrumenty sprzyjające ustanowieniu i zapewnieniu funkcjonowania rynku wewnętrznego obejmującego obszar bez granic wewnętrznych, w którym jest zapewniony swobodny przepływ towarów i osób, usług i kapitału przewidziane zostały w części trzeciej (pt. *Polityki i działania wewnętrzne Unii*) Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej³. W dorobku orzecznictwa sądów⁴ wytyczne (np. Komisji Europejskiej) traktowane są jako akty, które nie mają wiążącego charakteru, w tym znaczeniu, że ich postanowienia nie nakładają na jednostki obowiązków ani nie przyznają im praw. Możliwe jest jednak powoływanie się na wytyczne KE przez sądy⁵ jako narzędzia o charakterze merytorycznym, umożliwiające spójne stosowanie przez krajowe organy regulacyjne standardów ustanowionych w dyrektywach. Wytyczne są tworzone na podstawie doświadczeń państw członkowskich UE i mają na celu ujednoczenie oraz europeizację procedur. Uzupełniają prawo unijne, stanowiąc w ogromnej części interpretację przepisów opracowaną przez praktyków. Zalicza się je do aktów „prawa miękkiego”, które są stosowane i przestrzegane przez adresatów ze względu na autorytet instytucji wydających te akty, do których zaliczyć można Parlament Europejski i Komisję Europejską⁶. Ich ranga rośnie w kontekście zasady pomocniczości, która nakazuje korzystanie z aktów niewiążących zamiast wiążących wtedy, gdy tylko jest to możliwe⁷. Zgodnie z interpretacją zasady pomocniczości, przyjętą przez Komisję Europejską, podstawowy wybór dotyczący subsydiarności – rozumianej jako proporcjonalność – sprowadza się do wyboru pomiędzy środkami obowiązującymi

¹ Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz. U. z 2015 r. poz. 1844); dalej: u.d.u.r.

² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, z późn. zm.).

³ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana z dnia 26 października 2012 r.), Dz. Urz. UE 2012/C 326/01.

⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 12 maja 2011 r. w sprawie C-410/09 Polska Telefonia Cyfrowa Sp. z o.o. (Dz. Urz. UE 2011/C204/7).

⁵ Wyrok SN z 14 lipca 2011 r., III SK 4/10, LEX nr 901642; wyrok SN z 8 czerwca 2011 r., III SK 51/10, LEX nr 1106750.

⁶ S. Biernat. 2002. „Europejskie prawo administracyjne i europeizacja krajowego prawa administracyjnego”, *Studia prawno-europejskie*, t.VI, Łódź, s. 193.

⁷ C. Mik. 2000. „Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki”, Warszawa, t. 1, s. 523.

jącymi i nieobowiązującymi; instrumenty bardziej obowiązujące powinny być stosowane w ostateczności⁸.

Wytyczne przewidziane zostały jako narzędzie sprawowania nadzoru przez unijne organy nadzoru finansowego. Na podstawie art. 16 rozporządzenia UE w sprawie ustanowienia Europejskiego Urzędu Nadzoru Ubezpieczeń i Pracowniczych Programów Emerytalnych⁹ w celu ustalenia spójnych, wydajnych i skutecznych praktyk nadzorczych w ramach Europejskiego Systemu Nadzoru Finansowego oraz zapewnienia wspólnego jednolitego i spójnego stosowania prawa unijnego, EIOPA może wydawać wytyczne skierowane do krajowych organów nadzoru lub samych zakładów ubezpieczeń, które powinny dochować wszelkich starań, aby się do nich zastosować. Konkretyzację proceduralnego przepisu rozporządzenia stanowią uregulowania dyrektywy Wyplacalność II (art. 71 ust. 3 i art. 248 ust. 6 dyrektywy)¹⁰. Właściwe organy i instytucje finansowe zobowiązane są dokładać starań, aby zastosować się do wytycznych (art. 6 ust. 3 ww. rozporządzenia). W ciągu dwóch miesięcy od wydania wytycznej właściwy organ potwierdza, czy stosuje się lub czy zamierza zastosować się do danej wytycznej. Jeżeli nie stosuje się i nie zamierza się zastosować, powiadamia o tym EIOPA, podając uzasadnienie. Przez ponadpięciolatekni okres urzędowania EIOPA wydała 34 wytyczne poświęcone przede wszystkim szczegółowym kwestiom wprowadzania kryteriów oceny kondycji finansowej zakładów ubezpieczeń opartej na strukturze trzech filarów, określonych w dyrektywie Wyplacalność II. Jedne z wytycznych zostały wydane w celu wsparcia przyjęcia systemu identyfikatora podmiotu prawnego (LEI), zaproponowanego przez Radę Stabilności Finansowej, a cztery z nich wpisują się w ochronę konsumenta, odnosząc się odpowiednio do procedury rozpatrywania sporów przez pośredników ubezpieczeniowych, ubezpieczycieli oraz nadzoru nad dystrybucją ubezpieczeń¹¹. Wszystkie wytyczne dotyczą konkretnych, ściśle określonych zagadnień. Mają z reguły charakter doprecyzowujący przepisy dyrektywy i są adresowane do krajowych organów nadzoru.

Istnienie wytycznych EIOPA nie skutkuje koniecznością wyposażenia krajowych organów nadzoru w kompetencje do wydawania wytycznych. Taki obo-

⁸ A. Jurcewicz. 1998. „Rola „miękkiego prawa” w praktyce instytucjonalnej Wspólnoty Europejskiej”, w: „Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych”, C. Mik (red.), Toruń, s.113.

⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1094/2010 z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie ustanowienia Europejskiego Urzędu Nadzoru (Europejskiego Urzędu Nadzoru Ubezpieczeń i Pracowniczych Programów Emerytalnych), zmiany decyzji nr 716/2009/WE i uchylecia decyzji Komisji 2009/79/WE (Dz. Urz. UE L 331 z 15.12.2010 r., s. 48).

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej – Wyplacalność II (Dz. Urz. UE L 335 z 17.12.2009 r., s. 1, z późn. zm.).

¹¹ Najnowsze wytyczne, niefortunnie zatytułowane *Wstępne wytyczne dotyczące ustaleń w zakresie nadzoru nad produktem i zarządzania nim pomiędzy zakładami ubezpieczeń a dystrybutorami ubezpieczeń* obecnie wdrażane przez europejskie organy nadzoru – https://eiopa.europa.eu/Publications/Guidelines/PL_POG_GLS.pdf

wiązek nie wynika również z innych przepisów unijnych, np. z przepisów dyrektywy Wyplacalność II.

Ustawodawca nie ograniczył się do legitymowania KNF do wydawania rekomendacji do wytycznych EIOPA, wskazując w art. 365 ust. 1 pkt 2 ww. ustawy alternatywne cele uzasadniające wydanie rekomendacji. Należą do nich:

- a) zapewnienie zgodności działalności zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji z przepisami prawa;
- b) zapobieżenie naruszaniu interesów ubezpieczających, ubezpieczonych, uposażonych lub uprawnionych z umów ubezpieczenia;
- c) ograniczenie ryzyka występującego w działalności zakładu ubezpieczeń lub zakładu reasekuracji;
- d) zapewnienie trwałej zdolności zakładu ubezpieczeń do wykonywania zobowiązań.

Rekomendacje KNF to efekt samodzielnych działań organu pełniącego funkcje nadzorcze o budzącym wątpliwości charakterze prawnym. W nauce prawa uznaje się Komisję Nadzoru Finansowego za organ regulacyjny¹². Realizując funkcję regulacyjną Komisja Nadzoru Finansowego samodzielnie wprowadza akty, z których wynikają normy abstrakcyjno-generalne adresowane do podmiotów nadzorowanych¹³. Na podstawie szczególnych regulacji (art. 137 ust. 1 pkt 5 prawa bankowego¹⁴, art. 62 ust. 2 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych¹⁵ oraz art. 102 ust. 2 i 132z ust. 5 ustawy o usługach płatniczych¹⁶) KNF ma od lat kompetencje do wydawania rekomendacji dotyczących dobrych praktyk, ostrożnego i stabilnego zarządzania podmiotami nadzorowanymi (bankami, spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi, instytucjami pieniądza elektronicznego i krajowymi instytucjami płatniczymi). Stanowią one załączniki do uchwał i należy je traktować jako ich integralną część. Wydawane są z powołaniem podstawy prawnej, przy zachowaniu jednolitej struktury i wymogu publikacji (w Dzienniku Urzędowym KNF). Wzorowane na rozwiązaniach przyjętych dla rynku bankowego przepisy u.d.u.r. legitymują KNF do ingerowania w szerszym zakresie niż to wynika z prawa bankowego. Jest to o tyle symptomatyczne, że obecnie jesteśmy świadkami ograniczania regulacyjnych kompetencji KNF na rynku bankowym na rzecz ministra właściwego do spraw instytucji finansowych. Poprzez upoważnienie ww. ministra do wydawania określonych rozporządzeń – czyli aktów normatywnych o niekwestionowanym bezwzględnie wiążącym charakterze – roz-

¹² K. Jaroszyński, M. Wierzbowski. 2011, w: „System prawa administracyjnego”, t. 6, R. Hauser (red.), Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa, s. 313; O pojęciu organu regulacyjnego zob. W. Hoff. 2005. „Recepcja pojęcia regulacji i organu regulacyjnego na przykładzie polskiego prawa”, Państwo i Prawo 2005, nr 8, s. 37 i n.

¹³ Zob. J. Głuchowski. 2010, w: „System prawa finansowego”, t. IV, J. Głuchowski (red.), Warszawa, s. 143.

¹⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 1988).

¹⁵ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 1910).

¹⁶ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 1572).

wiązано istniejący od ponad 17 lat problem zgodności z Konstytucją RP uchwał KNF o charakterze generalnym i abstrakcyjnym¹⁷. Nie stanowią one powszechnie obowiązujących przepisów prawa. Przyjęty w Konstytucji RP zamknięty katalog źródeł powszechnie obowiązującego prawa nie zalicza do tego katalogu aktów organu nadzoru finansowego¹⁸.

Pomimo pewnych kontrowersji¹⁹ rekomendacje KNF nie stanowią również aktów prawa wewnętrznego w rozumieniu art. 93 ust. 1 Konstytucji RP. Dla uznania rekomendacji za taki akt konieczne byłoby spełnienie określonych przesłanek. Pierwsza z nich byłaby spełniona, gdyby adresat norm zawartych w rekomendacji był podmiotem, wobec którego można wykazać istnienie podległości funkcjonalnej w stosunku do organu wydającego akt – w tym przypadku KNF. Zakłady ubezpieczeń są podmiotami nadzorowanymi przez KNF, co nie jest tożsame z podległością. Nie wyposażono KNF w kompetencje do egzekwowania od uczestników rynku finansowego przestrzegania rekomendacji²⁰. Ponadto organ wydający akt powinien być wskazany w Konstytucji RP (przesłanka podmiotowa), a sprawy przekazane ustawą do uregulowania powinny pozostawać w zakresie konstytucyjnie określonych zadań publicznych (przesłanka przedmiotowa)²¹. W przypadku rekomendacji kierowanych do ubezpieczycieli (podobnie, jak do innych uczestników rynku finansowego) żadna z tych przesłanek nie jest spełniona.

¹⁷ M. Olszak. 2016. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej wobec wyzwań regulacyjnych systemu finansowego w Unii Europejskiej”, w: „Państwo, Gospodarka, Prawo”, Księga dedykowana Profesorowi C. Kosikowskiemu, A. Piszcz, M. Olszak, M. Etel (red.), Białystok, s. 417–418.

¹⁸ C. Kosikowski. 2003. „Prawo finansowe. Część ogólna”, Warszawa, s. 111; jak również E. Kowalewski, M.P. Ziemiak. 2015. „Wytyczne KNF – aspekty prawno-konstytucyjne oraz wpływ na konkurencyjność w branży usług ubezpieczeniowych”, w: „Konkurencja i konkurencyjność na rynku ubezpieczeniowym”, M. Serwach (red.), Warszawa, s. 85.

¹⁹ Za uznaniem rekomendacji jako elementu systemu aktów prawa wewnętrznego opowiedział się Sąd Najwyższy w wielokrotnie powoływanym postanowieniu z 7 grudnia 1999 r., I CKN 796/99 (LEX nr 38875), odnoszącym się do Komisji Nadzoru Bankowego (poprzednika KNF). Co ciekawe, argumentacja SN została powołana w uzasadnieniu do projektu ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z 16 lutego 2015 r. jako argument za wskazaniem w przepisach bezpośrednio kształtujących prawo KNF do wydawania rekomendacji, mających „na celu zapewnienie zgodności działalności zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji z przepisami prawa”. Zagwarantowano, iż rekomendacje (w uzasadnieniu określane jako wytyczne) „nie mogą nakładać na zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji dodatkowych nie wynikających z przepisów prawa obowiązków”. (druk nr 3644).

²⁰ Za niewiążącym charakterem rekomendacji opowiada się duża część doktryny, zob. m.in. T. Czech. 2009. „Charakter prawny rekomendacji Komisji Nadzoru Finansowego”, Przegląd Prawa Publicznego” 2009, nr 11, s. 67–68; T. Czech. 2013. „Miejsce uchwał Komisji Nadzoru Finansowego w systemie źródeł prawa polskiego”, Monitor Prawa Bankowego 2013, nr 7–8, s. 74–75; A. Krzyżewski. 2000. „Rekomendacje nadzorcze – charakter prawny i zakres mocy obowiązującej”, Prawo Bankowe 2000, nr 7–8; T. Nieborak. 2012. „Rekomendacje Komisji Nadzoru Finansowego jako element nadzoru ostrożnościowego – synteza dyskusji”, w: „Nauka prawa finansowego po I dekadzie XXI w., I. Czaja-Hliniak (red.), Kraków; M. Olszak. 2010. „Rekomendacje organu nadzoru bankowego – geneza, przedmiot regulacji, charakter prawny”, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2010, nr 11.

²¹ M. Olszak, „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej wobec wyzwań regulacyjnych systemu finansowego” ..., s. 410.

Ich charakter prawny nie jest jednak nadal jednoznaczny. Umieszczenie delegacji do wydawania rekomendacji w bezpośrednim sąsiedztwie przepisów regulujących problematykę nadzoru, w tym dopuszczalnych środków nadzoru, rodzi pytanie o zaliczenie rekomendacji do takich środków – zgodnie z wykładnią systemową. W tym kontekście pozytywnie ocenić należy wspomniane powyżej zmiany w prawie bankowym wprowadzone ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie finansowym. Dokonano zastąpienia upoważnień do wydawania uchwał wykonawczych KNF upoważnieniem ministra właściwego do spraw instytucji finansowych do wydawania określonych rozporządzeń²². Sięgnięcie po rozporządzenia Ministra Finansów, będące źródłem powszechnie obowiązującego prawa RP, jako o aktu o niekwestionowanym bezwzględnie wiążącym charakterze, służy zagwarantowaniu pewności i efektywności prawa.

Kolejna wątpliwość dotyczy wymogów, jakim powinny być poddane rekomendacje i wytyczne na etapie ich opracowywania. Jeżeli nie stanowią przepisów prawa o charakterze wewnętrznym, a jedynie nienormatywne sposoby działania administracji, to czy dotyczy ich wymóg poddawania regułom techniki prawodawczej²³, kształtującym standardy kultury prawnej?²⁴ Możliwość odpowiedzi negatywnej wpływa na zakres swobody KNF i jakość wydawanych rekomendacji.

Ustawodawca wyraźnie przewidział skutki niezastosowania się do rekomendacji przez zakłady ubezpieczeń. Odwołując się do stosowanej wcześniej przez KNF i cechującej wytyczne EIOPA zasady „zastosuj lub wyjaśnij”, ustawodawca przewidział, że ubezpieczyciel, „który nie stosuje się do rekomendacji organu nadzoru ani nie zamierza się do nich stosować informuje o tym organ nadzoru, który publicznie ujawnia otrzymaną informację” (art. 365 ust. 4 u.d.u.r.). Ponadto na takim ubezpieczycielu ciąży obowiązek poinformowania organu nadzoru, „w jaki sposób zamierza osiągnąć cele, dla realizacji których organ nadzoru wydał rekomendację”. Ta informacja również ma być upubliczniona przez organ nadzoru (art. 363 ust. 5 ww. ustawy). Takie rozwiązanie potwierdza niewiążący charakter rekomendacji.

3. Specyfika szkód spowodowanych ruchem pojazdów mechanicznych a konstytucyjna zasada równości

Według prawa polskiego szkody wyrządzone w związku z ruchem pojazdów mechanicznych podlegają naprawieniu według ogólnych zasad odpowiedzial-

²² Ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie finansowym (Dz. U. z 2015 r. poz. 1513) zmieniony został art. 137 ustawy – Prawo bankowe. Wygasł art. 137 ust. 1–4. KNF pozostawiono możliwość wydawania rekomendacji dotyczących „dobrych praktyk ostrożnego i stabilnego zarządzania bankami”.

²³ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

²⁴ Wyrok WSA w Warszawie z 14 czerwca 2006 r., III SA/Wa 2433/05, LEX nr 229603.

ności deliktowej. Zadośćuczynienia można dochodzić w trzech przypadkach²⁵, w razie:

- 1) uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia (art. 444 § 1 k.c. i 445 § 1 k.c.);
- 2) naruszenia dóbr osobistych (art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c.);
- 3) śmierci członka rodziny²⁶ (art. 446 § 4 k.c.)²⁷.

Powstaje pytanie o dopuszczalność wyodrębniania szkód komunikacyjnych i świadczeń przyznawanych z ich tytułu – których dotyczą omawiane rekomendacje – spośród wszystkich szkód spowodowanych czynami niedozwolonymi. W tym zakresie nasuwają się przede wszystkim wątpliwości natury konstytucyjnoprawnej, a mianowicie zgodności z konstytucyjną zasadą równości i wiążącej się z nią zasadą niedyskryminacji.

Dokonując oceny z punktu widzenia zasady równości należy w pierwszej kolejności rozważyć cechę wspólną, według której rozpatrywane miałyby być równe traktowanie określonych podmiotów prawa. Podobieństwo podmiotów, stanowiące podstawę zakazu zróżnicowanego traktowania, określane jest na podstawie wyodrębnienia cech o relewantnym charakterze, które stanowią kryterium klasyfikowania podmiotów do określonej klasy, w ramach której obowiązuje zakaz dyskryminacji²⁸. W świetle utrwalonego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, zasada równości polega na tym, że wszystkie podmioty prawa (adresaci norm prawnych) mają być traktowane według jednakowej miary, bez zróżnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących, o ile charakteryzują się daną istotną (relewantną) cechą²⁹. Ustalenie cechy wspólnej powinno być oparte na celu i ogólnej treści przepisów, z których wynikają kontrolowane normy³⁰. Równość oznacza także akceptację różnego traktowania przez prawo różnych adresatów norm prawnych. Równe traktowanie podmiotów (czy sytuacji) odmiennych może wręcz naruszać zasadę równości, bo oznaczać może dyskryminację lub faworyzowanie jednych podmiotów względem drugich³¹. Naruszenie zasady równości występuje jedynie wówczas, gdy norma prawna traktuje odmiennie adresatów, którzy odznaczają się tą samą cechą wspólną.

²⁵ Szerzej o regułach dochodzenia roszczeń o zadośćuczynienie zob. M. Wałachowska. 2012. „Zadośćuczynienie pieniężne za uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia w prawie polskim”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, nr specjalny 2/2012, s. 12 i n.

²⁶ Szerzej zob. M. Wałachowska. 2014. „Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych”, *Warszawa*, s. 319 i n.

²⁷ Ponadto podstawę prawną do dochodzenia zadośćuczynienia w razie popełnienia określonych rodzajów przestępstw stanowi art. 46 k.k. W sytuacji, gdy zdarzenie można uznać za wypadek przy pracy lub w drodze do pracy i z pracy oraz spowodowało ono obrażenia ciała albo śmierć poszkodowanego, uprawniony na podstawie art. 300 może dochodzić zadośćuczynienia jako świadczenia wyrównawczego.

²⁸ A. Łabno. 2009. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny”, W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski (red.), *Warszawa*, s. 700.

²⁹ Wyrok TK z 19 grudnia 2007 r., K 52/05, OTK ZU nr 11/A/2007, poz. 159; wyrok TK z 24 lutego 1999 r., SK 4/98 OTK ZU, nr 2/1999, poz. 24; wyrok TK z 9 maja 2005 r., SK 14/04, OTK ZU, nr 5/A/2005, poz. 47).

³⁰ J. Oniszczyk. 2004. „Równość – najpierwsza z zasad i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego”, *Warszawa*, s. 42.

³¹ Orzeczenie TK z 9 marca 1988 r., U. 7/87, OTK 1988 r.

Czy wspólną cechą jest poniesienie szkody komunikacyjnej? W doktrynie wyrażany jest pogląd o zasadności uwzględniania specyfiki takich szkód, uzasadniony charakterem zagrożeń w komunikacji. Związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy natężeniem ruchu a liczbą wypadków może przekładać się na limitowanie wysokości zadośćuczynienia przy zachowaniu rozsądnych granic jego indywidualizacji³². Przyjmując, iż relewantność wynika z rodzaju ryzyk grożących dobrom osobistym i interesom majątkowym dyskusyjne pozostaje, czy rzeczywiście ryzyko wypadku drogowego³³ różni się od innych ryzyk zdarzeń powodujących szkody? Wprawdzie większość roszczeń o zadośćuczynienie, zarówno z art. 445 k.c. § 1 k.c., jak i art. 446 § 4 k.c. oraz art. 448 w związku z art. 24 k.c. pochodzi od poszkodowanych, którzy ulegli wypadkom drogowym lub najbliższych członków ich rodzin³⁴, to jednak pamiętać należy, że roszczenia o zadośćuczynienie wynikają także z innych zdarzeń, np. błędu medycznego.

Jeżeli przyjmiemy, że normy traktują odmiennie adresatów, którzy odznaczają się określoną cechą wspólną, nie musi to oznaczać, że takie odstępstwo narusza art. 32 Konstytucji. Niezbędna jest ocena przyjętego kryterium różnicowania³⁵. W poszukiwaniu należytego uzasadnienia wskazuje się w doktrynie kryteria racjonalności, proporcjonalności i sprawiedliwości dokonywania zróżnicowań³⁶. Jeśli waga interesu, któremu służyć ma zróżnicowanie sytuacji adresatów normy pozostaje w odpowiedniej proporcji do wagi interesów naruszonych przez nierówne potraktowanie podmiotów podobnych (proporcjonalność) i wykazać można bezpośredni związek z celem i zasadniczą treścią przepisów, w których zawarta jest kontrolowana norma (relewantność), wówczas zróżnicowania prawnego nie można traktować jako konstytucyjnie zakazanej dyskryminacji. Przy zastrzeżeniu, że kryterium zróżnicowania pozostaje w związku z innymi zasadami, normami czy wartościami konstytucyjnymi, do których zalicza się równowagę budżetową i dbałość o stan finansów publicznych³⁷. Różnicowanie podmiotów prawa jest dopuszczalne na gruncie zasady równości, jeżeli jest zgodne z zasadą sprawiedliwości społecznej lub służy urzeczywistnieniu tej zasady³⁸.

³² Por. Z. Strus. 2012. „Uwagi o ustalaniu wysokości zadośćuczynienia”, w: „Zadośćuczynienie za uszkodzenie ciała lub uszczerbek na zdrowiu na tle innych systemów prawnych”, Wiadomości Ubezpieczeniowe, numer specjalny 2/2012, s. 32.

³³ Pojęcie ryzyka wypadku drogowego – zob. D. Maśniak. 2000. „Transgraniczny system ochrony ofiar wypadków drogowych”, Warszawa, s. 54 i n.

³⁴ Por. J. Zych. 2014. „Dochodzenie zadośćuczynienia w polskim systemie prawnym (doktryna i orzecznictwo sądowe)”, Warszawa, s. 7.

³⁵ Orzeczenie TK z 3 września 1996 r., K 10/96, OTK ZU, nr 5/1996.

³⁶ B. Banaszak. 2012. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz”, Warszawa, s. 226.

³⁷ Uzasadnienie wyroku TK z 19 grudnia 2007, K 52/05, Dz. U. Nr 245, poz. 1816, s. 17302.

³⁸ Na przykład, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, sytuacja prawna poszczególnych spadkobierców może zostać zróżnicowana na mocy przepisów ustawowych, jeżeli jest to niezbędne dla realizacji innej wartości konstytucyjnej oraz zgodne z wyrażonym w art. 31 ust. 3 Konstytucji zakazem ograniczeń nadmiernych i niekoniecznych dla realizacji celu konstytucyjnie legitymowanego – wyrok z 31 stycznia 2001 r. (OTK ZU 2001, nr 1, poz. 5); zob. też wyrok z 24 lutego 1999 r. (OTK ZU 1999, nr 2, poz. 24) oraz wyrok z 22 lutego 2005 r. (OTK ZU 2005, nr 2a, poz. 17).

4. Sposoby ingerencji państwa w limitowanie wysokości zadośćuczynienia

Kolejne pytanie dotyczy możliwych i stosowanych w praktyce sposobów limitacji wysokości zadośćuczynienia. Czy i jak daleko ingerować powinno państwo? Jeśli przyjmujemy, że waga problemu i stopień jego trudności dopuszcza taką ingerencję, to rodzi się pytanie: jaki rodzaj władzy (według podziału monteskiuszowskiego) powinien być wyposażony w odpowiednie instrumenty wprowadzające lub wzmacniające limitację?

Jedno z rozwiązań (Francja czy w ograniczonym zakresie Austria) zakłada wzmocnienie (usprawienie) orzekania poprzez stosowanie odpowiednich tabel czy taryfikatorów wypracowywanych przez władzę sądowniczą. We Francji taryfikatory opracowywane przez sądy lokalne mają na celu rozwiązanie problemu braku powszechnie obowiązujących regulacji dotyczących sposobu naprawienia szkód niemajątkowych oraz niwelowania rozbieżności³⁹. Doskonając i dążąc do ujednoczenia klasyfikacji szkód dotyczących uszkodzenia ciała w skali kraju w 2005 r. opracowana została tzw. klasyfikacja Dintilhaca⁴⁰ (przewodniczącego II Izby Cywilnej Sądu Kasacyjnego) oparta w swych założeniach na zasadzie pełnego odszkodowania i równego traktowania poszkodowanych. Służy ona sądom i ubezpieczycielom jako podstawa i punkt odniesienia dla wszystkich spraw o zadośćuczynienie, nie mając jednak charakteru wiążącego⁴¹.

Za bardziej radykalne rozwiązanie uznać należy interwencję ustawodawcy, który w sposób szczegółowy aktami powszechnie obowiązującymi reguluje sposób naprawienia szkód komunikacyjnych (Hiszpania i Włochy). Załącznik do Dekretu Królewskiego 8/2004 z 29 października 2004 r. w sprawie ujednoczenia przepisów o odpowiedzialności cywilnej i ubezpieczeniu w ruchu drogowym pojazdów mechanicznych⁴² przewiduje wiążący dla hiszpańskich sądów powszechnych system oceny szkód na osobie, powstałych wskutek wypadków drogowych. Obejmuje on 6 tabel odnoszących się do przejściowej i trwałej niepełnosprawności oraz śmierci poszkodowanego. Brak jest odrębnego traktowania bólu i cierpienia przy ustalaniu odszkodowania. Uważa się, że zadośćuczynienie za tego rodzaju krzywdę zawiera się już w odszkodowaniu orzeczonym z tytułu danego obrażenia. Natomiast jako odrębny tytuł do zadośćuczynienia traktuje się, będące

³⁹ Barème des Cours d'Agen, Angers, Bordeaux, Limoges, Pau, Poitiers et Toulouse établi en janvier 2010 – www.aavac.ass.fr/erruer_medicale_interpreter+rapport_expertise.php dostęp 2 lutego 2017 r.

⁴⁰ Groupe de travail dirigé par Jean-Pierre Dintilhac, Rapport du groupe de travail chargé de délaborer une nomenclature des préjudices corporels, lipiec 2005 <http://social-sante.gouv.fr/ministere/acteurs/partenaires/article/nomenclature-des-postes-de-prejudices-rapport-de-m-dintilhac> dostęp 2 lutego 2017.

⁴¹ Szerzej zob. Franz le Calvez. 2012. „Zadośćuczynienie za urazy ciała doznane przez ofiary wypadków drogowych w prawie francuskim”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, numer specjalny 2/2012, s. 79 i n.

⁴² Real Decreto Legislativo 8/2004, de 29 de octubre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley sobre responsabilidad civil y seguro en la circulación de vehículos a motor, BOE (Boletín Oficial del Estado) nr 267 z 5 listopada 2004.

następstwem wypadku, oszpecenie⁴³. Odnosząc się do włoskiego systemu prawnego, w związku z brakiem ogólnych ram prawnych mających zastosowanie do wszelkiego rodzaju roszczeń dotyczących obrażeń ciała, szczególne zasady (dotyczy tylko wypadków drogowych) ujęte zostały we włoskim kodeksie ubezpieczeń⁴⁴. Znalazła się w nim delegacja do szczegółowego określenia tzw. mikro-urazów, w wyniku których dochodzi do trwałej niepełnosprawności w stopniu nie wyższym niż 9% (*microlesioni*), w drodze aktów wykonawczych. W myśl art. 139 włoskiego kodeksu ubezpieczeń takie uszkodzenie może być kompenso-
wane na podstawie tabeli zatwierdzonej przez Radę Ministrów. Odrębna pod-
stawa prawna przyjęta została dla taryfikacji poważniejszych urazów powstałych na
skutek wypadków drogowych (art. 138 włoskiego kodeksu ubezpieczeń). Z uwagi
na poważne rozbieżności w orzekaniu w różnych regionach Włoch⁴⁵ opracowanie
tabeli w odniesieniu do tego typu szkód się opóźnia.

Trzecia możliwość zakłada interwencję państwa poprzez zaangażowanie orga-
nów władzy wykonawczej, która może stanowić wykonanie delegacji ustawowej,
jak to jest w omówionych powyżej regulacjach włoskich. Z uwagi na różnice
w kompetencjach prawotwórczych organów administracji publicznej, różna jest
rola i moc środków podejmowanych przez poszczególne organy. Rozwiązania przy-
jęte w drodze powszechnie obowiązujących rozporządzeń ministra różnić się będą
swym skutkiem od rekomendacji organu nadzoru, który w kompetencje praw-
twórcze nie jest wyposażony. Omawiana Rekomendacja jest wyrazem wpisania za-
gadnienia ustalania wysokości zadośćuczynienia w zakres kompetencji nadzor-
czych. Takie rozwiązanie należy uznać za kontrowersyjne ze względu na wskazany
powyżej charakter prawny rekomendacji KNF oraz charakter władzy wykonaw-
czej, nawet jeśli zgodzimy się z celami przyświecającymi takiej ingerencji.

Należy wziąć również pod uwagę fakt, że zaspokajanie żądań z tytułu zadośću-
czynienia następuje z funduszków gromadzonych obowiązkowo w ramach systemu
obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych. Powstanie odpowiedzialności
gwarancyjnej po stronie ubezpieczyciela odpowiedzialności sprawcy zmienia układ
sił w relacji sprawca – poszkodowany, prowadząc zasadniczo do przeniesienia cięż-
żaru finansowego kompensacji szkód na ubezpieczyciela. Są one wypłacane z fun-
duszy ubezpieczeniowych tworzonych ze składek, przy uwzględnieniu wszystkich
zasad rządzących ubezpieczeniami – z zasadą dywersyfikacji ryzyka ubezpiecze-
niowego na czele. Pojawia się zatem pytanie o zasadność i zakres uwzględniania
przesłanek dotyczących sytuacji materialnej sprawcy przy ustalaniu wysokości za-
dośćuczynienia i możliwości obiektywizacji wypłacanych z tego tytułu świadczeń⁴⁶.

⁴³ Por. Luis Giminez Guitard. 2012. „Zadośćuczynienie za krzywdę wyrządzoną na skutek wypadku drogowego w prawie hiszpańskim”, Wiadomości Ubezpieczeniowe, numer specjalny 2/2012, s. 95 i n.

⁴⁴ Decreto legislativo 7 settembre 2005 n. 209, Codice delle Assicurazioni Private.

⁴⁵ Settlement of damages in Italy for road accidents involving foreign vehicles, AVUS Congress Rzym 28 września 2012, s. 37 i n. i powołane tam orzeczenia włoskich sądów powszechnych.

⁴⁶ Na temat obiektywizacji świadczeń zob. uzasadnienie orzeczenia SN z 13 października 2006 r., III CSK 141/06.

W powyższym kontekście warto zwrócić uwagę na dążenia do standaryzacji ustalania wysokości zadośćuczynienia, podejmowane z inicjatywy podmiotów prywatnych, w szczególności ubezpieczycieli i ich stowarzyszeń, czego przykład stanowić może efekt działań Holenderskiego Związku Ubezpieczycieli w postaci zasad postępowania w przypadku szkód na osobie⁴⁷. Polska Izba Ubezpieczeń, począwszy od roku 2012, rozpoczęła analizę wyroków sądów powszechnych i Trybunału Konstytucyjnego. W 2016 r. PIU opracowała *Bank Informacji Prawniczej obejmujący wyroki dotyczące ustalania zadośćuczynienia na rzecz najbliższych członków rodziny*⁴⁸. Przykładem oddolnych działań praktyki (i doktryny) w tym zakresie są również: zestawienie rozstrzygniętych spraw i orzeczonych kwot w Austrii⁴⁹ czy wytyczne publikowane przez Radę Studiów Sądowych w Anglii⁵⁰.

5. Cel i zakres przedmiotowy zastosowania Rekomendacji

Rekomendacje traktować należy jako niewiążący adresatów punkt widzenia organu nadzoru w kwestii procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, z tym zastrzeżeniem, że odnosi się do wszystkich przypadków dochodzenia zadośćuczynienia na podstawie przepisów kodeksu cywilnego, o czym przesądza przyjęta definicja zadośćuczynienia. Trudno nie zgodzić się, że nie tylko w interesie poszkodowanych, ale również ubezpieczycieli jest zapewnienie przewidywalności w ww. procesie. Problem stanowi relacja pomiędzy twórcą Rekomendacji, wyrażającym ów punkt widzenia i zainteresowanymi adresatami i ujmowanie tych działań w zakres kompetencji nadzorczych.

Rekomendacje podzielone są na trzy grupy, z których pierwsza zawiera postulaty o charakterze organizacyjnym i kontrolnym (rekomendacje 1–9: *Organizacja, zarządzanie, nadzór i kontrola procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia*), druga – postulaty dotyczące procedury (rekomendacje 10–17: *Sposób prowadzenia postępowania w zakresie ustalenia i wypłaty zadośćuczynienia*) i trzecia zawierająca postulaty o charakterze materialnym (rekomendacje 18–21: *Sposób ustalania wysokości zadośćuczynienia*).

Jako podstawa prawna Rekomendacji powołany jest ww. art. 365 ust. 2 lit. a–c ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Nie jest jasne, o zgodność z jakimi przepisami prawnymi chodziło twórcom Rekomendacji (art. 365 ust. 2 pkt a). Co więcej, w treści czytamy, że „*przepisy prawa nie zawierają żadnych kryteriów, jakimi należy się kierować przy określaniu (miarowaniu) wysokości zadośćuczynienia*”. Nie jest również jasne naruszeniu

⁴⁷ Szerzej na ten temat zob. O. van Tricht, S. van Hof. 2012. „Omówienie zadośćuczynienia za krzywdę przyznawanego poszkodowanym w wypadkach drogowych w Holandii”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, numer specjalny 2/2012, s. 115 i n.

⁴⁸ Za J. Zychem. 2016. „Rozbieżności w ustalaniu zadośćuczynienia. Doktryna, orzecznictwo, praktyka ubezpieczeniowa”. Wydawnictwo APOSTOLICUM, s. 15.

⁴⁹ S. Hacks, A. Ring, P. Böhm, Schmerzengeld-Berträge-Tabelle 2011.29. Auflage 2011.

⁵⁰ Guidelines for the Assessment of General Damages in Personal Injury Cases. Oxford University Press 2015.

jakich interesów ubezpieczających, ubezpieczonych i uprawnionych z umowy ubezpieczenia mają zapobiegać rekomendacje (art. 365 ust. 2 pkt b u.d.u.r.). Przyjmując, że przez uprawnionych z umowy ubezpieczenia, ustawodawca rozumiał poszkodowanych, uznać można, iż rekomendacje w swym zamierzeniu mają ich chronić przed rozbieżnościami „w zakresie przyznawanych kwot zadośćuczynienia w podobnych sprawach” oraz gwarantować „poszkodowanym wypłacanie kwot zadośćuczynienia, które w pełni kompensować będą poniesioną szkodę niemajątkową”. Trudno zgodzić się, że standaryzacja, do której dążą twórcy Rekomendacji gwarantuje pełną kompensację szkód. Odnosząc się do trzeciego celu Rekomendacji, dotyczącego ryzyka w działalności ubezpieczycieli (art. 365 ust. 2 pkt c u.d.u.r.) Komisja Nadzoru Finansowego podjęła próbę określenia tego ryzyka jako niepewności związanej z „prawidłowym i efektywnym funkcjonowaniem procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej w zakładach ubezpieczeń”, podnosząc, że nieprawidłowości w tym procesie narażają zakłady ubezpieczeń „na konkretne straty finansowe związane z koniecznością poniesienia kosztów obsługi prawnej sporu przed sądem oraz, w razie przegranej, z koniecznością zapłaty kosztów sądowych i zastępstwa procesowego, jak również odsetek za opóźnienie w wypłacie zadośćuczynienia” (Wstęp, s. 3).

6. Zakres podmiotowy Rekomendacji

Rekomendacje zostały skierowane do krajowych zakładów ubezpieczeń oraz zagranicznych zakładów ubezpieczeń w zakresie działalności prowadzonej na terytorium RP. W określonych ustawowo sytuacjach rolę ubezpieczyciela w procesie ustalania i wypłaty świadczenia z tytułu szkody spowodowanej ruchem pojazdu mechanicznego przejmują Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny, pełniąc funkcję uzupełniającą⁵¹. Dzieje się tak w sytuacji, gdy sprawca wypadku nie dopełnił obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia (art. 98 ust. 1 pkt 3a ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych⁵², w sytuacji gdy sprawcy nie można zidentyfikować⁵³ (np. zbiegł z miejsca wypadku) (art. 98 ust. 1 pkt 2 u.u.o.), jak również w razie niewypłacalności zakładu ubezpieczeń⁵⁴. We wszystkich wymienionych sytuacjach pozycja poszkodowanego powinna być taka sama, jak w przypadku, gdy można pociągnąć do odpowiedzialności zakład ubezpieczeń. Brak uzasadnienia dla różnicowania sytuacji prawnej poszkodowanego w zależności od tego, czy na skutek działania lub zaniechania sprawcy

⁵¹ Szerzej na ten temat zob. D. Maśniak, „Transgraniczny system ochrony ofiar wypadków...”, s. 255 i n.

⁵² Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 2060, z późn. zm.); dalej: „u.u.o.”.

⁵³ Szerzej zob. D. Maśniak. 2010. „Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK”, w: „Prawo ubezpieczeń gospodarczych, t. 1, Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeniowego”, Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz (red.), Warszawa, s. 976 i n.

⁵⁴ W tym przypadku UFG pełni funkcję gwarancyjną wobec ubezpieczycieli, a nie tylko wobec poszkodowanych.

szkody roszczenia kierowane są do UFG zamiast do ubezpieczyciela. Fundusz odpowiada na tych samych zasadach co ubezpieczyciel odpowiedzialności cywilnej⁵⁵.

Niestety wbrew celowi Rekomendacji dojść może do rozbieżności w zakresie przyznawanych kwot zadośćuczynienia w podobnych sprawach przez ubezpieczycieli i UFG, do którego rekomendacje nie są adresowane. Nadmienić należy, iż ustawodawca wyraźnie przewidział adresatów rekomendacji wydawanych przez KNF. W odróżnieniu od zakładów ubezpieczeń nadzór nad działalnością Funduszu sprawuje minister właściwy do spraw instytucji finansowych – co do legalności i zgodności ze statutem sposobu wykonywania zadań, a nie KNF.

Rekomendacje pośrednio mają zastosowanie do podmiotów, którym zakład ubezpieczeń powierza wykonanie czynności w ramach tzw. *outsourcingu*. Przyjęta w rekomendacjach definicja *outsourcingu* jest tożsama z definicją przyjętą w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (art. 3 ust. 1 pkt 27). Poświęcona temu zagadnieniu rekomendacja 7 ma na celu zobligowanie zakładów ubezpieczeń do podjęcia działań mających na celu zapewnienie, że *outsourcing* nie doprowadzi do „pogorszenia funkcjonowania procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia oraz systemu zarządzania zakładem ubezpieczeń”. Komisja narzuciła treść umowy, której przedmiotem jest powierzenie w drodze *outsourcingu* wykonywania czynności z zakresu procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia. Na uwagę zasługuje zastrzeżenie, że taka umowa powinna zawierać „zobowiązanie dostawcy usług do współpracy z organem nadzoru w zakresie czynności powierzonych w drodze *outsourcingu*”, polegające w szczególności na zapewnieniu organowi nadzoru dostępu do danych związanych z czynnościami powierzonymi oraz umożliwienie „przeprowadzenia kontroli działalności i stanu majątkowego w zakresie czynności powierzonych”. Takie postanowienie potwierdza jedynie ustawowe regulacje dotyczące *outsourcingu*: zobowiązujące do współpracy (art. 74 pkt 1 u.d.u.r.) czy rozszerzające kontrolę działalności zakładu ubezpieczeń na kontrolę dostawcy usług w zakresie powierzonych mu czynności (art. 342 ust. 2 u.d.u.r.). Uznać to należy za zbyteczne.

7. Sposób ustalania wysokości zadośćuczynienia

7.1. Kryteria oceny okoliczności wpływających na wysokość zadośćuczynienia – rekomendacja 17

W ostatnich latach zauważalna jest wzrastająca liczba roszczeń z tytułu szkód na osobie. Rosną kwoty wypłacane przez zakłady ubezpieczeń z poszczególnych tytułów. Nie maleją jednakże dysproporcje pomiędzy kwotami przyznawanymi na rzecz poszkodowanych przez zakłady ubezpieczeń a zasądzanymi przez sądy (1: 3). Jak wspomniano powyżej, zauważalne od dawna różnice w ostatnich latach stały się przedmiotem szczególnego zainteresowania ze stro-

⁵⁵ Co nie oznacza, że odpowiada w takim samym zakresie, co wynika m.in. z art. 106 ust. 6 pkt 1 u.d.u.r.

ny samorządu ubezpieczeniowego⁵⁶. Niestety nie zmieniło to zasadniczo postępowania zakładów ubezpieczeń. Dlatego trudno nie zgodzić się ze słusznością rekomendacji 17.3, zgodnie z którą „Zakład ubezpieczeń powinien zapobiegać powstawaniu rażącej dysproporcji w wysokości wypłacanego przez siebie zadośćuczynienia w podobnych sprawach, uwzględniając orzecznictwo Sądu Najwyższego i utrwalone orzecznictwo sądów powszechnych”. Jak czytamy we wprowadzeniu, KNF opracowując rekomendacje uwzględniła orzecznictwo Sądu Najwyższego i utrwalone orzecznictwo sądów powszechnych. Niestety, jeżeli chodzi o orzecznictwo sądowe w sprawach o zadośćuczynienie z tytułu wypadków drogowych wyraźnie widoczne są rozbieżności między orzeczeniami w poszczególnych regionach kraju (w porównywalnych sprawach)⁵⁷.

Nie budzi zastrzeżeń postulat brania pod uwagę kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia (rekomendacja 17.3). Zgodnie z poglądami doktryny przepisy stanowiące podstawę roszczeń o zadośćuczynienie nie ustanawiają samodzielnej zasady odpowiedzialności. Kompensacji podlega szkoda niemajątkowa wyrządzona czynem niedozwolonym niezależnie od zasady odpowiedzialności⁵⁸. To swoista forma odszkodowania za straty niematerialne⁵⁹. Wątpliwości natomiast budzi postulat utrzymania wysokości zadośćuczynienia „w rozsądnych granicach”. Jest to kryterium prezentowane we wcześniejszym orzecznictwie⁶⁰, które straciło na znaczeniu z uwagi na „duże rozwarstwienie społeczeństwa pod względem poziomu życia i zasobności majątkowej”⁶¹. Za decydujące kryterium uznaje się aktualnie rozmiar krzywdy i ekonomicznie odczuwalną wartość, adekwatną do warunków gospodarki rynkowej⁶².

⁵⁶ Zob. J. Zych, „Rozbieżności w ustalaniu zadośćuczynienia...”, s. 15.

⁵⁷ *Op. cit.*, s. 13.

⁵⁸ M.in. zob. M. Wild. 2010. „Przesłanki zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę w praktyce sądowej”, Warszawa; A. Smieja. 2004. „Z problematyki odpowiedzialności uregulowanej w art. 448 k.c., w: „Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci prof. Adama Szpunara”, Zakamycze, s. 298.

⁵⁹ Pogląd o kompensacyjnym charakterze zadośćuczynienia wyraził Sąd Najwyższy w wyrokach: z 29 października 1997 r., II CKN 416/97, niepubl.; z 19 maja 1998 r., II CKN 756/97, niepubl.; z 18 listopada 1998 r., II CKN 353/98, niepubl.; z 29 października 1999 r., I CKN 173/98, niepubl.; z 12 października 2000 r., IV CKN 128/00, niepubl.; z 11 stycznia 2001 r., IV CKN 214/00, niepubl.; z dnia 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, niepubl.; z 11 października 2002 r., I CKN 1065/00, niepubl.; z 10 lutego 2004 r., IV CK 355/02, niepubl.; z 27 lutego 2004 r., V CK 282/03, niepubl.; z 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, niepubl.; z 10 marca 2006 r., IV CSK 80/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 175); z 9 listopada 2007 r., V CSK 245/07, OSNC-ZD 2008 D, poz. 95 oraz z dnia 28 stycznia 2010 r., I CSK 244/09, niepubl.

⁶⁰ zapoczątkowany wyrokiem Sądu Najwyższego z 24 czerwca 1965 r., I PR 203/65, (OSP i KA 1966, nr 4, poz. 92), podtrzymywany w późniejszym orzecznictwie, m.in. w wyroku Sądu Najwyższego z 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, niepubl.

⁶¹ Wyrok SN z 8 sierpnia 2012 r., I CSK 2/12.

⁶² Wyrok SN z 14 stycznia 2011 r., I PK 145/10, OSNP 2012, nr 5–6, poz. 66 oraz powołane w nim wyroki Sądu Najwyższego: z 29 października 1997 r., II CKN 416/97, niepubl.; z 9 maja 1998 r., II CKN 764/97; z 18 listopada 1998 r., II CKN 353/98, niepubl.; z 29 października 1999 r., I CKN 173/98; z 12 października 2000 r., IV CKN 2128/00, niepubl.; z 11 stycznia 2001 r., IV CKN 214/00, niepubl.; z 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, niepubl.; z 11 października 2002 r., I CKN 1065/00, niepubl.; z 10 lutego 2004 r., IV CK 355/02, niepubl.; z 27 lutego 2004 r., V CK 282/03, niepubl.; z 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, niepubl.; z 10 marca

W sprzeczności z tendencją do standaryzacji, za jaką uznać można rekomendacje KNF, jest stanowisko Sądu Najwyższego oparte na zasadzie indywidualizacji okoliczności wyznaczających rozmiar krzywdy doznanej przez konkretnego poszkodowanego⁶³. Okoliczności wpływające na określone wysokości zadośćuczynienia i kryteria ich oceny muszą być zawsze rozważane indywidualnie w związku z konkretną osobą poszkodowanego i sytuacją życiową, w której się znalazł⁶⁴. W swoim orzecznictwie Sąd Najwyższy podkreślił, że przy określaniu wysokości zadośćuczynienia Sąd ma obowiązek w każdym przypadku dokonywać oceny konkretnego stanu faktycznego i brać pod uwagę wszystkie okoliczności mające wpływ na rozmiar doznanej krzywdy. Należne poszkodowanemu zadośćuczynienie nie może być mechanicznie mierzone przy zastosowaniu procentowo określonego uszczerbku na zdrowiu, który może służyć tylko jako pomocniczy środek ustalania rozmiaru odpowiedniego zadośćuczynienia⁶⁵.

Rekomendacje 17.5 i 17.6 stanowią wyraz stanowiska prezentowanego przez Sąd Najwyższy i sądy apelacyjne w ostatnich latach. Sądy są zgodne, że stopa życiowa poszkodowanego nie może wyznaczać wysokości należnej mu rekompensaty⁶⁶. Natomiast przesłanka stopy życiowej społeczeństwa może pośrednio rzutować na umiarkowany wymiar zadośćuczynienia, bez względu na status materialny i społeczny poszkodowanego, tak by nie prowadziło ono do wzbogacenia⁶⁷. Poziom stopy życiowej społeczeństwa może rzutować na wysokość zadośćuczynienia jedynie uzupełniająco, w aspekcie urzeczywistnienia zasady sprawiedliwości społecznej⁶⁸.

7.2. Okoliczności istotne przy ocenie rozmiaru szkody niemajątkowej – rekomendacja 18

Komisja wskazała na kryteria, którymi winien kierować się ubezpieczyciel przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia, różnicując je w zależności od podstawy prawnej roszczenia o zadośćuczynienie (rekomendacje 18.1–18.3). Wskazane kryteria nie stanowią zamkniętego katalogu, o czym świadczy użyte we wszystkich rekomendacjach określenie „*w szczególności*”. Jest to o tyle istotne, że orzecznictwo sądów w tym zakresie jest bardzo bogate i wśród okoliczności istotnych do wzięcia pod uwagę przy ustalaniu zadośćuczynienia dla bezpośrednio poszkodowanego na podstawie art. 445 k.c. Sąd Najwyższy wymienił również „*trudności w wykonywaniu pracy zawodowej, nietolerancję własnego wyglądu, ograniczenia w sposobie ubierania, a także rezygnację z czynnego*

2006 r., IV CSK 80/05, OSBNC 2006, nr 10, poz. 175 i z 20 kwietnia 2006, IV CSK 99/05, orzecznictwo z lat 2013 – 2016 nawiązuje konsekwentnie do orzeczeń wcześniejszych.

⁶³ Wyroki SN z 20 stycznia 2004, I CK 131/03; z 26 listopada 2009 r., III CSK 62/09; z 28 stycznia 2010 r., I CSK 244/09.

⁶⁴ Wyrok SN z 13 grudnia 2007 r., I CSK 384/07, OSP 2009, nr 2, poz. 20.

⁶⁵ Zob. wyrok SN z 24 marca 2011 r., I CSK 389/10, LEX nr 848122 i przywołane tam orzeczenia.

⁶⁶ Wyrok SN z 17 września 2010 r., II CSK 94/10, OSNC 2011/4/44.

⁶⁷ Wyrok SN z 30 września 2013 r., I ACa 512/13.

⁶⁸ Wyrok SN z 8 sierpnia 2012, I CSK 2/12.

spędzania wolnego czasu⁶⁹ oraz „upośledzenie funkcji pamięci, obniżenie krytycyzmu, drażliwość oraz upośledzenie sfery uczuciowo-popędowej”⁷⁰.

Oparty na orzecznictwie jest postulat wynikający z rekomendacji 18.4. dotyczący uwzględniania krzywdy odczuwalnej w przyszłości i dającej się z dużym prawdopodobieństwem przewidzieć⁷¹. Trudno kwestionować również treść kolejnej rekomendacji 18.5., w myśl której procentowy uszczerbek na zdrowiu nie powinien stanowić jedyne kryterium ustalania wysokości zadośćuczynienia. Odnosząc się do dyskusyjnego problemu zakresu wpływu ustalonego uszczerbku na zdrowiu na wysokość zadośćuczynienia, Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że powinien on stanowić jedno z kryteriów. Nie ma bezpośredniego przełożenia wielkości uszczerbku na zdrowiu poszkodowanego na wysokość należnego zadośćuczynienia⁷².

Do kryteriów ustalania wysokości zadośćuczynienia najbliższym członkom rodziny zmarłego poszkodowanego w wypadku drogowym na podstawie art. 446 § 4 k.c. odnosi się rekomendacja 18.2. Wskazane przez organ nadzoru kryteria są zgodne zasadniczo z linią orzecniczą. Zwrócić jedynie warto uwagę, że zadośćuczynienie przewidziane w art. 446 § 4 k.c. jest odzwierciedleniem krzywdy, która nie zależy od statusu materialnego pokrzywdzonego⁷³. Podobnie jak w przypadku zadośćuczynienia przyznawanego na podstawie art. 445 k.c. rozmiar zadośćuczynienia może być odnoszony do stopy życiowej społeczeństwa, która pośrednio może rzutować na umiarkowany jej wymiar, ale bez względu na status społeczny i materialny poszkodowanego. Wobec powyższego nie jest jasne, co miała na myśli KNF wskazując jako kryterium sytuację życiową poszkodowanego.

Obecnie za ukształtowane i utrwalone w judykaturze Sądu Najwyższego uważać można stanowisko, zgodnie z którym spowodowanie śmierci osoby bliskiej mogło stanowić naruszenie dobra osobistego członków rodziny zmarłego w postaci szczególnej więzi rodzinnej i uzasadniać przyznanie im zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c., jeżeli śmierć nastąpiła na skutek czynu niedozwolonego, który miał miejsce przed 3 sierpnia 2008 r.⁷⁴, tj. przed wejściem w życie art. 446 § 4 k.c. Do takiej sytuacji odnosi się rekomendacja 18.3. Sąd Najwyższy pokreślił, iż zadośćuczynienie przysługuje z tytułu własnej krzywdy osób poszkodowanych bezpośrednio przez spowodowanie śmierci bliskich⁷⁵. Roszczenie z art. 448 k.c. ma na celu złagodzenie poczucia krzywdy wywołanej zerwa-

⁶⁹ Wyrok SN z 4 listopada 2010 r., IV CSK 126/10.

⁷⁰ Wyrok z 2 lipca 2012 r., I CSK 74/12.

⁷¹ Wyrok SN z 10 marca 2006 r., IV CSK 80/05, OSNC 2006/10/175.

⁷² Wyrok SN z 5 października 2005 r., I PK 47/05, opubl. w M.P.Pr. 2006/4/208 oraz wyrok SA wKatowicach z 18 lutego 1998 r., I ACa 715/97, opubl. w OSA 1999/2/7.

⁷³ Wyrok SN z 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00 i wyrok SN z 3 czerwca 2011 r., III CSK 279/10, niepubl.

⁷⁴ Uchwała z 22 października 2010 r., III CZP 76/0, OSNC-ZD2011, z. B, poz. 42 i z 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, z. 1, poz. 10 oraz wyroki: z 14 stycznia 2010 r., IV CSK 307/09, OSNC-ZD 2010, z. C, poz. 91, z 25 maja 2011 r., II CSK 537/10, niepubl., z 10 listopada 2010, II CSK 248/10, OSNC 2011-ZD, z. B, poz. 44, z 11 maja 2011 I CSK 621/10, niepubl. z 15 marca 2012 r., I CSK 314/11, niepubl.

⁷⁵ Uchwała z 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11 oraz wyrok z 25 maja 2011, II CSK 537/10 i z 15 marca 2012 r., I CSK 314/11.

niem szczególnej więzi międzyludzkiej, jaką jest więź rodzinna i nie jest zależne od pogorszenia sytuacji życiowej osoby bliskiej w wyniku śmierci bezpośrednio poszkodowanego⁷⁶.

7.3. Ocena istnienia więzi emocjonalnej uzasadniającej uzyskanie zadośćuczynienia i jego rozmiar – rekomendacja 19

Kolejna rekomendacja dotyczy kontrowersyjnej kwestii kręgu osób uprawnionych do zadośćuczynienia z tytułu śmierci uczestnika wypadku drogowego. Ustawodawca posłużył się w art. 446 § 4 k.c. pojęciem najbliższych członków rodziny, które ujmowane jest w judykaturze i piśmiennictwie szeroko⁷⁷. Obejmuje nie tylko rodziców i dzieci, ale też inne osoby, które z uwagi na konkretny układ stosunków faktycznych pozostawały w relacjach szczególnej bliskości, niezależnie od stopnia pokrewieństwa⁷⁸. Rodzina to grupa osób połączonych ze sobą więzią małżeństwa, pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji, którą spośród innych zbiorowości społecznych wyróżnia intymność stosunków jednoczących jej członków i trwałość związków emocjonalnych⁷⁹. W orzecznictwie podkreślana jest przesłanka mocnej więzi emocjonalnej pomiędzy dochodzącym roszczenia a zmarłym⁸⁰, która znalazła odzwierciedlenie w treści rekomendacji 19.1–19.3.

Orzecznictwo sądów powszechnych w ostatnich latach wskazuje na interpretację pojęcia „najbliżsi członkowie rodziny” w duchu zasady indywidualizacji świadczenia oraz swobody orzeczniczej⁸¹. Stopień pokrewieństwa ma znaczenie wtórne w stosunku do badania faktycznego stosunku bliskości ze zmarłym, co z wiadomych względów jest trudne do udowodnienia. Trudno zatem dziwić się twórcom rekomendacji, że poszukują kryteriów dowodowych, ułatwiających ubezpieczycielowi ocenę istnienia legitymacji do dochodzenia roszczeń. Na istnienie mocnej więzi emocjonalnej między uprawnionym a zmarłym wskazują: *„wspólne zamieszkiwanie, prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego czy służenie sobie wzajemną pomocą”*. Nie kwestionując zasadności powołanych kryteriów pamiętać należy, że brak ich spełnienia nie przesądza o wyłączeniu z kręgu uprawnionych do wnoszenia roszczeń. Przykładowo Sąd Apelacyjny w Katowicach stanął na stanowisku, że brak wspólnego zamieszkania nie stanowi o braku więzi, uczucia czy oczekiwań w stosunku do osób najbliższych, a doświadczenie życiowe wskazuje, że dziadkowie tęsknią za wnucami, oczekując w zamian pomocy w podeszłym wieku⁸².

⁷⁶ Wyrok SN z 12 września 2013 r., IV CSK 87/13, LEX nr 1383297.

⁷⁷ Por. M. Wałachowska, „Wynagrodzenie szkód ...”, s. 284 i n., i powołana tam literatura i orzecznictwo.

⁷⁸ Wyrok SN z 13 kwietnia 2005 r., IV CK 648/04, OSNC 2006, nr 3, poz. 54.

⁷⁹ E. Ryś. 2008. „Pojęcie osoby najbliższej w świetle art. 446 k.c.”, *Rozprawy Ubezpieczeniowe*, z. 5, 2/2008, s. 92–93.

⁸⁰ Wyrok SN z 10 grudnia 1969 r., III PRN 77/69, OSN 1970, nr 9, poz. 160 czy z 3 czerwca 2011 r., III CSK 279/10, OSP 2012, nr 4, poz. 44.

⁸¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 22 kwietnia 2015 r., IACA 1504/14, wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 24 czerwca 2014 r., I Aca 269/14.

⁸² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 24 czerwca 2014 r., I Aca 269/14.

7.4. Wpływ przyczynienia się poszkodowanego na wysokość zadośćuczynienia – rekomendacja 20

Jednym z głównych czynników determinujących wysokość każdego zadośćuczynienia jest zachowanie się sprawcy. Na ocenę jego postępowania ma wpływ udział bezpośrednio poszkodowanego lub zmarłego w stworzeniu zagrożenia dla swego życia. Jednolite ujęcie kwestii przyczynienia dla wszystkich przypadków zadośćuczynienia znajduje uzasadnienie w interpretacji art. 362 k.c.⁸³. W orzecznictwie ugruntowany jest pogląd o możliwości stosowania tego przepisu do miarkowania zadośćuczynienia należnego osobie bliskiej zmarłego bezpośrednio poszkodowanego⁸⁴. KNF pominęła jednak kwestie ewentualnego przyczynienia się do szkody osób bliskich zmarłej osoby bezpośrednio poszkodowanej (tzw. pośrednio poszkodowanych). Takie przyczynienie również uzasadnia obniżenie należnego zadośćuczynienia na podstawie art. 446 § 4 k.c. Przepis art. 362 k.c. dotyczy „współprzyczyn” szkody ze strony osób bezpośrednio i pośrednio poszkodowanych⁸⁵.

8. Podsumowanie

Trudno nie zgodzić się z celem, jaki przyświecał twórcom Rekomendacji. W interesie wszystkich uczestników rynku ubezpieczeniowego jest zwiększenie przewidywalności procesu ustalania wysokości świadczeń z tytułu szkód na osobach ofiar wypadków drogowych. Za fakt uznać należy dysproporcje pomiędzy kwotami zadośćuczynienia wypłacanego przez zakłady ubezpieczeń a orzeczanymi przez sądy. Wpływają one negatywnie na zaufanie do ubezpieczycieli, uderzając w rynek ubezpieczeniowy jako całość.

Analiza wybranych rekomendacji prowadzi do wniosku, że stanowią one w swej treści odzwierciedlenie aktualnej linii orzeczniczej, zatem nie powinny stanowić dla ubezpieczycieli materii nowej. Problem tkwi w szczegółach i w charakterze prawnym samego orzecznictwa. Niestety nie we wszystkich kwestiach mówić można o jednolitej linii orzeczniczej. Dostrzec można sprzeczność w traktowaniu za podstawę standaryzacji orzecznictwo oparte na zasadzie indywidualizacji okoliczności wyznaczających rozmiar krzywdy doznanej przez konkretnego poszkodowanego oraz zasadzie swobody orzeczniczej.

Głównym mankamentem pozostaje jednak sposób, w jaki ów, skądinąd szczytny, cel jest realizowany. Uznając rekomendacje KNF za niewiążący ubezpieczycieli punkt widzenia w kwestii ustalania i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej pamiętać należy, że są one wydawane jako realizacja kompetencji nadzorczych ze wszystkimi administracyjnoprawnymi konsekwencjami. Przychylając się do idei standaryzacji zadośćuczynienia jako formy kompensacji szkód na osobie zwrócić należy uwagę, iż ingerencja w tym za-

⁸³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 3 stycznia 2015 r., I ACa 1448/14.

⁸⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 29 lipca 2014 r., I ACa 156/14, LEX nr 1506233; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 30 stycznia 2014 r., I ACa 995/13, LEX nr 1444774; wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 17 stycznia 2013 r., III APA 14/12, LEX nr 1240038.

⁸⁵ Wyrok SN z 12 września 2013 r., IV CSK 87/13.

kresie organów władzy wykonawczej stanowi odosobnione rozwiązanie w skali Unii Europejskiej, w szczególności, jeśli działa ona za pomocą aktów nieprawotwórczych, o kontrowersyjnym – z punktu widzenia legislacyjnego – charakterze. Obniża to jej atrakcyjność w porównaniu z innymi wskazanymi sposobami limitacji wysokości zadośćuczynienia.

prof. UG dr hab. Dorota Maśniak
Uniwersytet Gdański, Katedra Prawa Cywilnego

Bibliografia

- Banaszak B. 2012. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz”, Warszawa, s. 226.
- Barème des Cours d'Agén, Angers, Bordeaux, Limoges, Pau, Poitiers et Toulouse établi en janvier 2010 – www.aavac.ass.fr/erruer_medicale_interpreter+rapport_expertise.php
- Biernat S. 2002. „Europejskie prawo administracyjne i europeizacja krajowego prawa administracyjnego”, *Studia prawno-europejskie*, t.VI, Łódź.
- Czech T. 2009. „Charakter prawny rekomendacji Komisji Nadzoru Finansowego”, *Przegląd Prawa Publicznego* 2009, nr 11.
- Czech T. 2013. „Miejsce uchwał Komisji Nadzoru Finansowego w systemie źródeł prawa polskiego”, *„Monitor Prawa Bankowego”* 2013.
- Giminez Guitard L. 2012. „Zadośćuczynienie za krzywdę wyrządzoną na skutek wypadku drogowego w prawie hiszpańskim”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, numer specjalny 2/2012.
- Głuchowski J. 2010, w: „System prawa finansowego”, t. IV, J. Głuchowski (red.), Warszawa.
- Groupe de travail dirigé par Jean-Pierre Dintilhac, Rapport du groupe de travail chargé de délaborer un nomenclature des préjudices corporels, lipiec 2005 <http://social-sante.gouv.fr/ministere/acteurs/partenaires/article/nomenclature-des-postes-de-prejudices-rapport-de-m-dintilhac>
- Hacks S., A. Ring, P. Böhm. 2011. „Schmerzensgeld-Berträge – Tabelle 2011.29”, Auflage 2011.
- Hoff W. 2005. „Recepcja pojęcia regulacji i organu regulacyjnego na przykładzie polskiego prawa”, *Państwo i Prawo* 2005, nr 8.
- Jaroszyński K., M. Wierzbowski. 2011, w: „System prawa administracyjnego”, t. 6, R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), Warszawa.
- Jurcewicz A. 1998. „Rola „miękkiego prawa” w praktyce instytucjonalnej Wspólnoty Europejskiej”, w: „Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych”, C. Mik (red.), Toruń.
- Kowalewski E., M. P. Ziemiak. 2015. „Wytyczne KNF – aspekty prawno-konstytucyjne oraz wpływ na konkurencyjność w branży usług ubezpieczeniowych”, w: „Konkurencja i konkurencyjność na rynku ubezpieczeniowym”, M. Serwach (red.), Warszawa.
- Krzyżewski A. 2000. „Rekomendacje nadzorcze – charakter prawny i zakres mocy obowiązującej”, *Prawo Bankowe* 2000.
- le Calvez F. 2012. „Zadośćuczynienie za urazy ciała doznane przez ofiary wypadków drogowych w prawie francuskim”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, numer specjalny 2/2012.

- Łabno A. 2009. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny”, red. W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grafowski (red.), Warszawa.
- Maśniak D. 2010. „Transgraniczny system ochrony ofiar wypadków drogowych”, Warszawa.
- Maśniak D. 2010. „Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK”, w: „Prawo ubezpieczeń gospodarczych”, t. 1, „Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeniowego”, Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz (red.), Warszawa.
- Mik C. 2000. „Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki”, t. 1, Warszawa.
- Nieborak T. 2012. „Rekomendacje Komisji Nadzoru Finansowego jako element nadzoru ostrożnościowego – synteza dyskusji”, w: „Nauka prawa finansowego po I dekadzie XXI w.”, I. Czaja-Hliniak (red.), Kraków 2012.
- Olszak M. 2016. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej wobec wyzwań regulacyjnych systemu finansowego w Unii Europejskiej”, w: „Państwo, Gospodarka, Prawo”, Księga dedykowana Profesorowi C. Kosikowskiemu, A. Piszcz, M. Olszak, M. Etel (red.), Białystok.
- Olszak M. 2010. „Rekomendacje organu nadzoru bankowego – geneza, przedmiot regulacji, charakter prawny”, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 2010, nr 11.
- Oniszczuk J. 2004. „Równość – najpierwsza z zasad i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego”, Warszawa.
- Ryś E. 2008. „Pojęcie osoby najbliższej w świetle art. 446 kc”, *Rozprawy Ubezpieczeniowe*, z. 5, 2/2008.
- Strus Z. 2012. „Uwagi o ustalaniu wysokości zadośćuczynienia, w: „Zadośćuczynienie za uszkodzenie ciała lub uszczerbek na zdrowiu na tle innych systemów prawnych”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, numer specjalny 2/2012.
- Śmieja A. 2004. „Z problematyki odpowiedzialności uregulowanej w art. 448 kc”, w: „Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci prof. Adama Szpunara”, Zakamycze 2004.
- van Tricht O., S. van Hof. 2012. „Omówienie zadośćuczynienia za krzywdę przyznanego poszkodowanym w wypadkach drogowych w Holandii”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, numer specjalny 2/2012.
- Wałachowska M. 2014. „Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych”, Warszawa.
- Wałachowska M. 2012. „Zadośćuczynienie pieniężne za uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia w prawie polskim”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, numer specjalny 2/2012.
- Zych J. 2014. „Dochodzenie zadośćuczynienia w polskim systemie prawnym (doktryna i orzecznictwo sądowe)”, Warszawa 2014.
- Zych. J. 2016. „Rozbieżności w ustalaniu zadośćuczynienia. Doktryna, orzecznictwo, praktyka ubezpieczeniowa. Wydawnictwo APOSTOLICUM.
- Wild M. 2010. „Przesłanki zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę w praktyce sądowej”, Warszawa.

Impact of the PFSA Recommendations on the Amount of Compensation Determined by Insurers for Motor Insurance Claims

With effect from 1 January 2017, insurance companies are faced with the challenge of applying the Recommendations regarding the process of determining and paying compensation for non-pecuniary damage from motor third-party liability insurance of vehicle owners. According to the PFSA (Polish Financial Supervision Authority) they are intended to complement the Guidelines on motor vehicle insurance claims settlement adopted on 16 December 2014. Investigating the potential impact of the supervisory authority's Recommendations on insurance practice required to carry out research on their legal nature. Road accidents and their consequences are considered to be crucial social problems. Hence the questions were posed about a separate regulation of this issue from the constitutional point of view. Using the solutions adopted in other European countries, the author presented the PFSA Recommendations as one of the ways of the state interference in the insurance relationships.

Keywords: PFSA recommendations, compensation, motor insurance damage, motor third-party liability insurance.